

УДК 378.147.221:044(043)

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Л. Бурдейна

Вінницький національний аграрний університет
21000, м.Вінниця, вул.Сонячна,3

Дана стаття присвячена аналізу проблем організації самостійної роботи студентів заочної форми вищих навчальних закладів. Вивчаючи стан організації самостійної роботи студентів ми розглянули основні аспекти та показники готовності студентів до самостійної роботи, а також дослідили їх ставлення до цього виду діяльності, визначили наскільки для них вона є для них необхідною та цікавою.

***Ключові слова:** самостійної роботи студентів, мотивація самостійної роботи, організація самостійної роботи, самоконтроль, корекція власної діяльності, саморегуляція.*

Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні характеризується освітніми інноваціями, спрямованими на збереження досягнень минулого і, водночас, на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу, новітніх надбань науки, культури та соціальної практики. Характерною особливістю цього періоду розвитку освіти є пошук нового змісту та форм, методів і засобів навчання, виховання й управління: розгортання широкої експериментальної роботи, спрямованої на впровадження освітніх інновацій на засадах акмеологічного підходу.

Під час теоретичного аналізу останніх досліджень з'ясовано, що одними із сучасних принципів реформування освіти є принципи інтеграції (забезпечується вивченням процесів і явищ крізь призму різних наукових теорій і течій); інноваційності (утверджуються постійні зміни, що спрямовують соціальні системи на розвиток) та інтенсифікації (забезпечується за допомогою застосування сучасних комп'ютерних, телекомунікаційних, мультимедійних, дистанційних, ігрових, проектних технологій).

Аналіз психолого-педагогічної літератури й особистого досвіду переконливо свідчить про те, що в процесі організації певної діяльності для її ефективності необхідно виділяти певні умови реалізації цієї сукупності процесів. А. Вербицький, Л. Вяткін, Р. Лемберг, П. Підкасистий, Н.Половникова та інші вчені займалися дослідженням педагогічних умов при підготовці майбутніх фахівців до самостійної професійної діяльності.

Навчити студента самостійно оволодівати знаннями — одне з головних завдань дидактики вищої школи.

Особливої актуальності набуває ця проблема при заочній формі навчання, яка досить поширена в нашій країні.

Заочне навчання — різновид дистанційного навчання. Поняття «дистанційне навчання» виникло на Заході (з країнах Європи, США, Японії) у зв'язку з розвитком і впровадженням технічних засобів навчання та телекомунікаційної системи зв'язку й інформації, завдяки яким з'явилась можливість передавати навчальну інформацію

студенту, не вступаючи в безпосередній контакт з ним, а також приймати від нього виконані роботи та надсилати відповідь.

Захоплення технічним аспектом навчання сприяло постановці нових завдань: при збереженні позитивних досягнень у дистанційному навчанні більше уваги приділяти психологічним факторам — законам засвоєння знань, психологічним причинам помилок, проблемам мотивації. Як засвідчив досвід, при безпосередньому контакті з молоддю більшість із зазначених проблем розв'язувалось.

Отже, технічні засоби навчання, особливо сучасні комп'ютерні мережі, ефективні в навчанні, але за умови, що навчальний матеріал, який передається за допомогою цих засобів, відповідає за змістом і методикою подачі психологічним умовам засвоєння знань людиною, сприяє розумовому розвитку, вчить мислити, а не просто запам'ятовувати готову інформацію.

А оскільки можливості заочного навчання значні, то є необхідність удосконалювати його методику, і можливості ці закладені в якомога повному використанні психологічних законів засвоєння знань, на основі яких має ґрунтуватися методика організації навчальної діяльності студента без безпосереднього контакту з ним.

Студенту-заочнику потрібен реальний практичний орієнтир у тому, що і як робити при організації власної самостійної роботи з вивчення кожної дисципліни навчальної програми. Існує досить поширена думка, що самостійне навчання порівняно з аудиторними заняттями менш ефективне. Вона ґрунтується на тому, що вчитись самостійно важко, адже немає викладача, який би пояснював складні для засвоєння завдання, подавав обов'язкові знання в готовому вигляді.

Проте в психологічній науці є дані про те, що людина запам'ятовує 10% з того, що вона чує, 50% з того, що вона бачить, та 90% з того, що робить сама. Отже, самостійна робота студента є найбільш ефективною.

Однак більшість студентів-заочників віддають перевагу конспектам лекцій та підручникам з певної дисципліни, які теж не дають повних знань, але, безперечно, задовольняють необхідний мінімум. Екзаменатори, за дуже незначним винятком, теж не очікують глибоких знань студентів, які обмежуються, здебільшого, висвітленням теоретичних питань у межах підручника. Спроба ж екзаменатора задати більш складне запитання, ставить студента в скрутне становище. Тому більшість студентів-заочників віддають перевагу аудиторним заняттям перед самостійним шляхом здобування знань, незважаючи на те, що вони свідомо обрали заочну освіту.

Щоб з'ясувати, який вихід із ситуації, що склалась, проаналізуємо самостійне навчання з точки зору психологічної теорії діяльності.

Чинниками будь-якої людської діяльності є мета, мотиви, засоби і результати діяльності. Щоб коригувати процес, необхідно вивчити кожен із цих компонентів і їх прихований потенціал. Якщо припустити, що більшість студентів-заочників усвідомлюють свою мету і вона є спільною — здобути вищу педагогічну освіту, то їхні мотиви можуть значно відрізнятись: від прагнення підвищити свій фаховий рівень, від пізнавальних мотивів до меркантильних, а іноді навіть неусвідомлених. Хоч здебільшого студенти-заочники — дорослі, самостійні люди і добре усвідомлюють мету і мотиви навчання.

Викладач, який працює зі студентами, як правило, досить швидко може відзначити зацікавленість чи байдужість аудиторії, інтерес (загальнолюдський або фаховий) до певної інформації. Тому, працюючи з різними академічними групами, відчуваєш різницю в так званій «діловій мотивації» як груп, так і окремих студентів. Зацікавлена аудиторія активно засвоює матеріал, цікавиться додатковою літературою.

Такі студенти активніше залучаються до наукової роботи, свідомо, виходячи з власних інтересів, готують реферати, доповіді, обирають теми курсових та дипломних робіт. За відсутності пізнавальних мотивів навчання перетворюється в процес механічний і малоефективний, і впливати на нього можна лише оцінкою, яка теж для таких студентів є лише ситуативним мотивом. Проте іноді і він має певний вплив, якщо супроводжується похвалою викладача чи при цьому задіється змагання, суспільна думка тощо. Іноді такі мотиви (змагання) мають колеги по роботі. Дуже вразливі до оцінки старші за віком студенти, молодші — часто байдужі. Цікавим є мотив деяких студентів-батьків (частіше матерів) бути прикладом чи взірцем для своїх дітей, котрі навчаються в школі чи є студентами. Усі ці пізнавальні та особистісні мотиви мають вплив на результати навчання.

Інший чинник — засоби здійснення навчальної діяльності. За визначенням психолога І.О. Зимньої, «самостійна робота... цілеспрямована діяльність суб'єкта, внутрішньо мотивована, розподілена самим суб'єктом на сукупність необхідних для виконання дій, яка коригується суб'єктом в процесі і в результаті діяльності, її виконання потребує від суб'єкта досить високого рівня самосвідомості, рефлексії, самодисципліни, особистої відповідальності, приносить учню задоволення як процес самовдосконалення і самопізнання».

У визначенні акцентується увага на особистій позиції студента в процесі самостійної роботи як вищої форми навчальної діяльності. Проте не слід нехтувати в цьому процесі роллю викладача як її організатора і керівника. У ході організації самостійної роботи треба брати до уваги специфіку навчальної дисципліни, а також рівень готовності до неї студентів. За даними науковців М.І.Дяченко та Л.А.Кандибовича, 45,5% студентів визнають, що не вміють правильно організувати самостійну роботу, 65,8% опитаних скаржаться, що не вміють розподіляти час. Тож, щоб розв'язати проблему планування навчальної діяльності студентів-заочників необхідно ознайомити їх з планом навчального процесу на весь період навчання. Такий графік повинен мати кожен студент, він має допомагати при індивідуальному плануванні самостійної роботи, давати змогу заздалегідь отримати на кафедрах завдання для контрольних робіт, ознайомитися з тематикою, програмою курсових робіт та державних іспитів тощо. Плани-графіки дають можливість спланувати консультування з викладачем під час роботи навчально-консультативного центру в міжсесійний період. Слід зауважити, що незважаючи на зайнятість, адже більшість студентів ще й працюють, значна кількість студентів одержують такі консультації між сесіями.

Як свідчать опитування, анкетування, бесіди, спостереження, проведені в студентському середовищі, серед молоді існує досить поширена думка, що самостійне навчання порівняно з аудиторними є менш популярним. Це пояснюється тим, що вчитись самостійно важко, адже «поруч немає викладача», який «пояснював би складні для засвоєння питання», подавав обов'язкові знання «в готовому вигляді». А тому більшість студентів віддають перевагу конспектам лекцій та підручникам з певної дисципліни, які теж не дають повного обсягу знань, але, безперечно, задовольняють необхідний мінімум. Тобто основний акцент робиться на аудиторні заняття, де головним суб'єктом виступає викладач. Це свідчить про те, що у студентів сформоване суто споживацьке уявлення про навчання і вони залишаються лише об'єктом навчальної діяльності.

Аналіз стану досліджуваної проблеми свідчить, що у практиці вищого навчального закладу цьому питанню приділяється недостатня увага, тому рівень організації самостійної роботи студентів залишається низьким. Підтвердженням

цього є проведене нами опитування. Як з'ясувалось, цілеспрямовано займаються самопідготовкою 0,3% опитуваної молоді; уміють планувати самостійну роботу 0,9%; самостійно її організувати 0,8%, здійснити – 0,3%; здійснювати самоконтроль та регуляції – 0,05% опитаних студентів.

Вивчаючи стан організації самостійної роботи студентів ми дослідили ставлення їх до цього виду діяльності, визначили наскільки для них вона є необхідною та цікавою. В опитування брали участь студенти першого та п'ятого курсів. На запитання “Як ви ставитеся до самостійного навчання” потрібно було вибрати одну з відповідей:

- 1) активно-позитивно; 2) пасивно-позитивно; 3) байдуже; 4) негативно; 5) дуже негативно.

Результати опитування наведені в діаграмах (рис.1, рис.2).

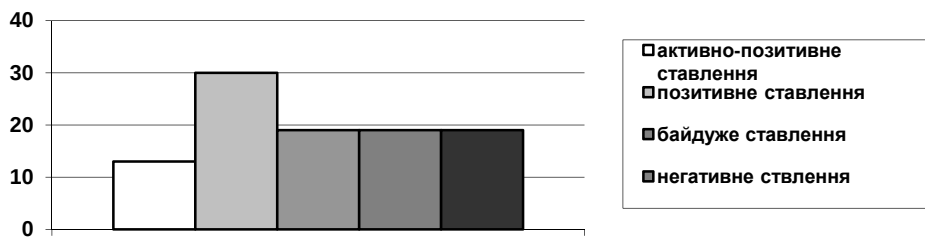

Рис.1. Результати для 5-го курсу

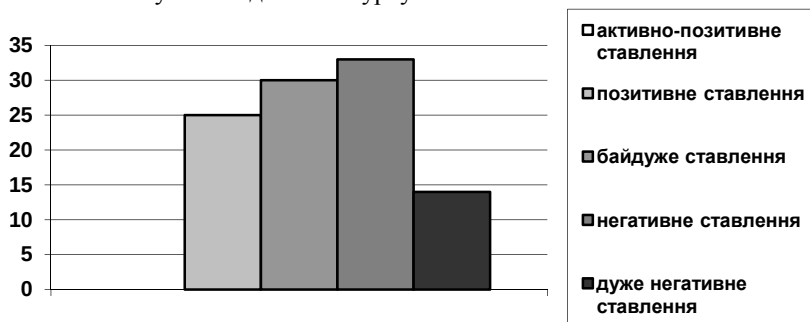

Рис.2. Результати для 1-го курсу

Як свідчать результати дослідження серед студентів першого курсу повністю відсутнє активно-позитивне ставлення до самостійної роботи, позитивне ставлення мають 25% молоді, байдуже та негативне ставлення мають відповідно 30% та 33% із числа опитаних. Серед студентів 5-го курсу спостерігається більша активність щодо самостійної діяльності. Так активно-позитивне ставлення до самостійної роботи виявили 13% молоді, 30% мають позитивне ставлення, а байдуже, негативно та дуже негативно до самостійної роботи ставляться 18% студентів.

Отже, більшість студентів не вважають самостійну роботу однією з основних форм навчання у вищому навчальному закладі, не розуміють, що вона є основною формою їх професійного зростання.

На запитання “Чи вважаєте ви самостійну роботу необхідною?” лише половина студентів із числа опитаних (28%) дала ствердну відповідь (рис.3), а 20% молоді “не думали над цим питанням”.

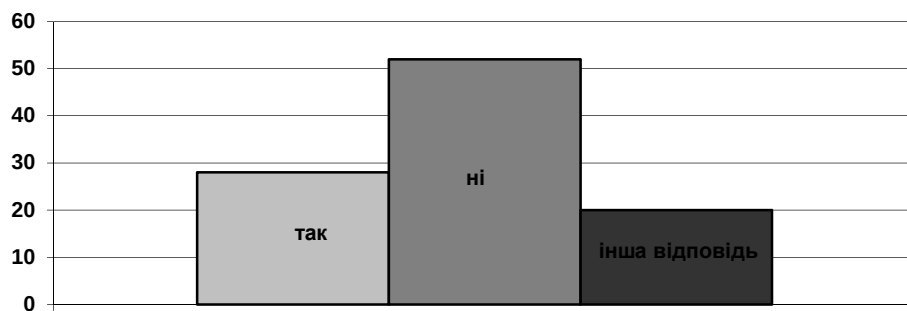

Рис.3 Чи вважаєте ви самостійну роботу необхідною?

Очевидно, що дана ситуація вимагає пошуку шляхів для формування позитивних мотивів самостійної організації праці. Адже, як показує опитування у 30% молоді взагалі відсутній інтерес до самостійної роботи (рис.4). А це є свідченням того, що ця форма роботи нівелюється студентством.

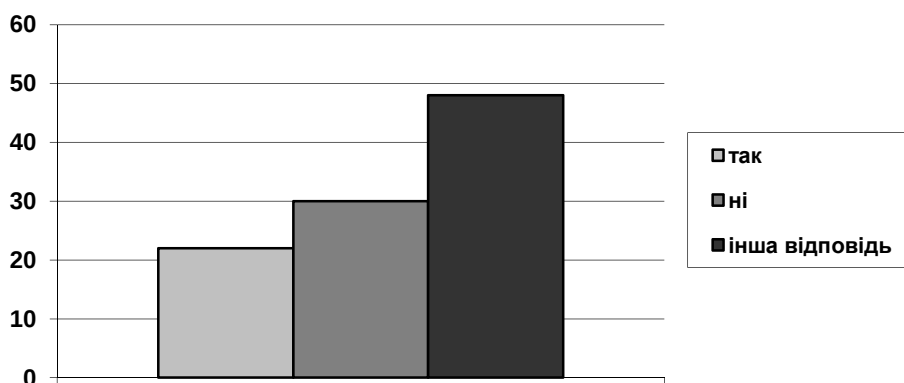

Рис.4. Чи цікаво вам займатись самостійною роботою?

Отже, виявлена низка причин, у результаті яких ускладнюється процес організації самостійної роботи студентів у процесі навчання:

- низький рівень сформованості потреб у самостійній організації навчальної діяльності;
- низький рівень мотивації самостійної організації навчання в довузівський період та під час навчання у вищому навчальному закладі;
- відсутність навичок самостійної організації праці;
- низький інтерес до навчання;
- недостатній рівень самосвідомості, самодисципліни, відповідальності;
- відсутність навичок саморефлексії.

За браком аудиторного часу мало приділяється уваги загальним правилам та прийомам пошуку додаткової інформації (роботі з бібліографічними матеріалами, довідниками, каталогами, словниками, енциклопедіями, а на сучасному етапі — це ще й отримання інформації в мережі Інтернет), раціональній обробці і запису інформації

(план, тези, конспект, анотація, нотатки, цитати, рецензії та ін.). Студенти самостійно вирішують, який шлях вивчення та запам'ятовування матеріалу обрати. Відбувається це швидше інтуїтивно, адже, як правило, ніхто з викладачів не приділяє уваги прийомам запам'ятовування, не ознайомлює з прийомами мнемотехніки. Тому такі дисципліни як «Вступ до фаху», «Основи наукових досліджень» певною мірою покликані компенсувати цей недолік.

Одним із показників самостійної роботи студента є самоконтроль і корекція власної діяльності. Доцільним є і самостійне обрання студентом виконання конкретного виду роботи (переклад конспект, графіка, робота з картою тощо), яка б мала для нього особисте значення. Звичайно, викладачі ВНЗ, як правило, враховують професійну спрямованість студентів, проте такі пропозиції мають враховувати і викладачі дисциплін суспільно-економічного циклу. Запропоновані для виконання у міжсесійний період контрольні та курсові роботи, як правило, містять не тільки теоретичні, а й практичні питання. Отож усі ці види навчальної діяльності покликані розвивати у студентів таку індивідуально-психологічну якість, як саморегуляція. Важливим проявом предметної саморегуляції є вміння оцінювати кінцеві та поточні результати своїх дій, корегувати їх, розуміти, як можна замінити ці дії, щоб результат відповідав поставленими вимогам. Адже загальновідомо, що розвиток саморегуляції людини сприяє становленню у неї самостійності.

Для здійснення контролю і корекції самостійної роботи студентів-заочників викладачі використовують такі форми, як контрольні, курсові роботи, залікові, екзамени тощо.

Як відомо, основними функціями контролю навчальної діяльності є: перевірка та оцінка якості засвоєного матеріалу; визначення рівня засвоєння програми курсу всіма студентами і оцінка якості навчального процесу; планування коригуючих засобів щодо запобігання виявлених недоліків у навчальній діяльності і закріплення досягнень; вивчення і пропаганда позитивного досвіду, прийомів і методів викладання, організації самостійної роботи студентів.

Готових способів організації самостійної роботи не існує. Кожний викладач вільний у виборі засобів та методів її організації та стимулювання, але, безперечно, повинен враховувати специфіку обраної студентом форми навчання, здійснювати індивідуально-диференційований підхід з урахуванням, зокрема, цілей та мотивів навчання, намагаючись при цьому об'єктивно оцінювати результати навчальної діяльності студентів.

-
1. Вербицкий А.А. Самостоятельная работа студентов младших курсов // Высш. шк. России. – 2005. - №3
  2. Гильбух Ю. З. Как учиться и работать эффективно: Книга для учащихся гимназий и лицеев. - Изд.2-е, перераб. - / Ю.З. Гильбух; Киев: фирма "ВИПОЛ", 2003 - 191с.
  3. Якунин В. А. Психология учебной деятельности студентов Текст. / В.А. Якунин; М.: Логос, 1994. 155 с.

ANALYSIS OF THE PROBLEMS OF THE ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION

L.Burdeynaya

*Vinnitsia National University Agrarnomichny
21000, Vinnitsa, Ul.Solnechnaya, 3 Ukraine*

In the article the analysis of the problems of the students organization distance learning in higher education. By studying the state of the organization of independent work of students, we examined the main aspects and indicators of readiness of students to work independently, and investigated their relation to this activity, to determine whether it is necessary for them and what is their level of interest in this kind of activity.

Key words: independent work of students, the motivation of independent work, the organization of independent work, self-control, self-correction activities, self-regulation.

АНАЛИЗ ПРОБЛЕМ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Л.Бурдейна

*Винницкий национальный аграрный университет
21000, г.Винница, ул.Солнечная, 3*

Данная статья посвящена анализу проблем организации самостоятельной работы студентов заочной формы высших учебных заведений. Изучая состояние организации самостоятельной работы студентов мы рассмотрели основные аспекты и показатели готовности студентов к самостоятельной работе, а также исследовали их отношение к этому виду деятельности, определили насколько для них она является для них необходимым и интересным.

Ключевые слова: самостоятельной работы студентов, мотивация самостоятельной работы, организация самостоятельной работы, самоконтроль, коррекция собственной деятельности, саморегуляция.

*Стаття надійшла до редколегії 20.11.2013,
прийнята до друку 02.12.2013*